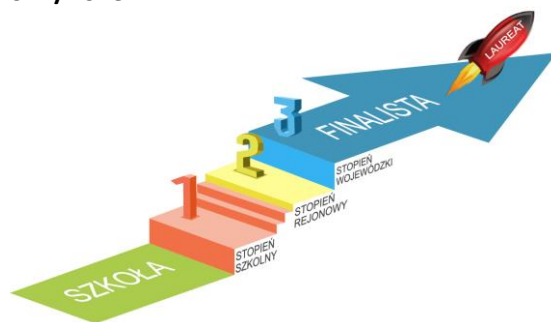

**OBSZARY WYMAGANEJ WIEDZY, ZAKRES OCZEKIWANYCH UMIEJĘTNOŚCI I WYKAZ POMOCNEJ
LITERATURY NA POSZCZEGÓLNYCH STOPNIACH WOJEWÓDZKIEGO KONKURSU GEOGRAFICZNEGO
dla uczniów szkół podstawowych województwa wielkopolskiego
w roku szkolnym 2022/2023**

I. Temat wiodący – hasło konkursu:

„Wielkopole na Czarnym Łądzie”

II. Zakres wiedzy wymaganej od uczestników na poszczególnych stopniach konkursu

1. W konkursie obowiązuje zakres wiedzy (treści nauczania) określony w podstawie programowej kształcenia ogólnego w zakresie geografii na II etapie edukacyjnym.
(Dz. U. z 2017 r. poz. 356, z późn. zm.).
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170000356/O/D20170356.pdf>
2. W konkursie obowiązuje zakres wiedzy (treści nauczania) wykraczający poza podstawę programową i określony w dalszych punktach oraz znajomość bieżących informacji geograficznych pojawiających się w mediach.

A. Stopień szkolny

Wiadomości obowiązujące na stopniu szkolnym obejmują podstawę programową oraz:

- 1) lądy i oceany na Ziemi - rozmieszczenie mórz i oceanów na Ziemi; wyprawy geograficzne; jednostki ukształtowania powierzchni na poszczególnych kontynentach;
- 2) krajobrazy świata - wilgotny las równikowy, tajga, lasy liściaste zrzucające liście na zimę; sawanna; step (preria, pampa, llanos, puszcza); pustynie gorące (piaszczyste, żwirowe, skaliste) i lodowe; tundra; makia i krajobraz śródziemnomorski; busz, scrub i chapparal; krajobraz wysokogórski na przykładzie Tatr, Bieszczad, Gór Atlas i Kilimandżaro; strefowość klimatyczno-glebowo-roślinna; piętrowość roślinna Tatr, Bieszczad, Kilimandżaro, Andów;
- 3) Ziemię w Układzie Słonecznym - ciała niebieskie Układu Słonecznego i ich cechy; ruch wirowy i obiegowy Ziemi; cechy ruchu wirowego i obiegowego Ziemi; następstwa ruchów Ziemi; czas na Ziemi; wysokość górowania Słońca na różnych szerokościach geograficznych w ciągu roku; gwiazdozbiory półkuli północnej i południowej (Wielka i Mała Niedźwiedzica, Krzyż Południa);
- 4) współrzędne geograficzne: szerokość i długość geograficzna; położenie matematyczno-geograficzne punktów i obszarów; rozciągłość południkowa i równoleżnikowa oraz ich następstwa;

- 5) geografię Polski, np.:
- a) położenie, obszar i granice Polski;
 - b) położenie matematyczne Polski; Skutki rozciągłości południkowej i równoleżnikowej;
 - c) krajobrazy naturalne - pasowość rzeźby (cechy nizin nadmorskich, pojezierzy, nizin środkowej Polski, wyżyn, kotlin i gór - fałdowych i zrębowych); znajomość czynników rzeźbotwórczych, które uformowały elementy rzeźby tych pasów;
 - d) podział polityczno-administracyjny Polski;
 - e) wpływ zlodowaceń na rzeźbę Polski (cechy obszaru młodoglacjalnego na pojezierzach i w górach oraz staroglacjalnego na pozostałym obszarze kraju);
 - f) zróżnicowanie gór w Polsce;
 - g) cechy klimatu Polski i rozkład oraz charakterystyka poszczególnych jego elementów;
 - h) Morze Bałtyckie;
 - i) główne cechy sieci hydrograficznej Polski (dorzecza, zlewiska, typy i rozmieszczenie jezior, kanały w Polsce, zbiorniki sztuczne i ich wykorzystanie gospodarcze);
 - j) typy i rozmieszczenie lasów w Polsce; piętrowość roślinna w Tatrach, Karkonoszach, na Babiej Górze i w Bieszczadach;
 - k) parki narodowe w Polsce i ich główne cechy oraz rozmieszczenie.

B. Stopień rejonowy

Na stopniu rejonowym obowiązuje zakres wiedzy i umiejętności obowiązujące na stopniu szkolnym z poszerzeniem o geografię Afryki oraz materiał ponad podstawę programową obejmujący:

- 1) teorię tektoniki płyt litosfery i procesy na granicach płyt (wulkanizm, plutonizm, trzęsienia ziemi, ruchy górotwórcze) oraz ich występowanie i skutki na przykładzie Afryki;
- 2) ukształtowanie pionowe i poziome Afryki;
- 3) krajobrazy Afryki (Sahara, Atlas, Kilimandżaro, Ruwenzori, Danakil, Wielka Dolina Ryftowa i inne doliny tektoniczne (przebieg Wielkiego Rowu Wschodniego i Wielkiego Rowu Zachodniego), Wyżyna Wschodnio-Afrykańska, Kotlina Kongo, Madagaskar, Komory, Reunion, Góry Przylądkowe, Pustynia Namib, Kotlina Kalahari i delta Nilu i rzeki Okawango, wodospady Wiktorii na Zambezi, wodospady na rzece Kongo i katarakty na Nilu); najbardziej znane krajobrazy parków narodowych; czynniki wewnętrzne i zewnętrzne wpływające na charakter wybranych krajobrazów Afryki;
- 4) pustynie Afryki i ich rozmieszczenie na mapie; rodzaje pustyń (erg, hamada, serir) i ich cechy charakterystyczne; geneza pustyń na przykładzie Sahary i pustyni Namib; rodzaje wydm (barchan, paraboliczna, podłużna, poprzeczna i gwiazdzista); oazy, ich geneza i znaczenie;
- 5) klimaty Afryki;
- 6) rekordy Afryki;
- 7) prądy morskie opływające Afrykę i ich wpływ na klimat tego kontynentu oraz ich znaczenie dla żeglugi; cyrkulacja prądów morskich na Atlantyku od prądu południoworównikowego włącznie i na Oceanie Indyjskim; pływy morskie – ich geneza, typy oraz wykorzystanie gospodarcze w Afryce;
- 8) cyrkulacja pasatowa oraz zjawiska atmosferyczne takie, jak: burze piaskowe, fatamorgana; mgły i ich geneza, deszcze zenitalne i ich skutki dla środowiska geograficznego (związki przyczynowo-skutkowe) w Afryce;

- 9) hydrosferę Afryki - główne rzeki - występowanie, reżimy, zlewiska i wykorzystanie gospodarcze; jeziora - ich geneza i rozmieszczenie, zasolenie i wykorzystanie gospodarcze; obszary bezodpływowe; jeziora zaporowe i ich funkcje; Kanał Sueski; lodowce na Kilimandżaro, Kenii i Ruwenzori; gejzery i wody termalne w Afryce oraz ich wykorzystanie gospodarcze; szotty, rzeki okresowe i epizodyczne oraz uedy / wadi w Afryce;
- 10) roślinność naturalna i zwierzęta charakterystyczne dla Afryki; strefy klimatyczno-glebowo-roślinne na tym kontynencie; piętrowość roślinna na Kilimandżaro;
- 11) zmiany środowiska naturalnego wywołane działalnością człowieka na przykładzie Afryki (np. erozja gleb, wylesianie, pustynnienie);
- 12) polskie ślady w Afryce;
- 13) wybrane problemy i regiony geograficzne Afryki z podstawy programowej.

C. Stopień wojewódzki

Na stopniu wojewódzkim obowiązuje zakres wiedzy i umiejętności ze stopnia szkolnego i rejonowego oraz zagadnienia dotyczące geografii społeczno-ekonomicznej Polski i Afryki:

- 1) podział polityczno-administracyjny Polski i Afryki (ze stolicami);
- 2) kolonializm i dekolonizacja w Afryce wraz ze skutkami społeczno-gospodarczymi;
- 3) konflikty zbrojne w Afryce na przykładzie: Rwandy, Sierra Leone, Sudanu (Darfur i Sudan Południowy), Somalii, Demokratycznej Republiki Kongo, Republiki Środkowoafrykańskiej. Przyczyny i skutki konfliktów (nie przebieg!). Pojęcie Arabskiej Wiosny i jej skutki dla Afryki. Polskie misje pokojowe w Afryce. Problem terroryzmu i piractwa morskiego w Afryce;
- 4) demografia Polski i Afryki (rozmieszczenie ludności i gęstość zaludnienia - ekumena, subekumena, anekumena; zróżnicowanie przyrostu naturalnego (fazy rozwoju demograficznego), zróżnicowanie etniczne oraz problem apartheidu, językowe (w tym języki urzędowe); zróżnicowanie ludności wg płci i wieku oraz zatrudnienia; przyczyny i skutki migracji);
- 5) osadnictwo w Afryce i problemy dużych miast;
- 6) choroby w Afryce;
- 7) rolnictwo Polski i Afryki; rozmieszczenie upraw głównych roślin i obszary chowu głównych zwierząt gospodarskich; pasterstwo koczownicze i rolnictwo żarowo odłogowe, rolnictwo plantacyjne w Afryce;
- 8) surowce mineralne Polski i Afryki, ich rozmieszczenie i eksploatacja oraz wykorzystanie;
- 9) obszary koncentracji przemysłu w Polsce i Afryce; typy okręgów przemysłowych (wielkomijskie, transportowe i surowcowe) oraz ich rozmieszczenie na mapie; proces restrukturyzacji przemysłu;
- 10) transport kolejowy, drogowy w Polsce i Afryce oraz żegluga śródlądowa (duże drogi wodne) i morska w Afryce (wielkie porty morskie – rozmieszczenie i typy oraz przebieg i znaczenie Kanału Sueskiego);
- 11) atrakcje turystyczne Polski i Afryki;
- 12) parki narodowe Polski i obiekty wpisane na listę UNESCO w Polsce;
- 13) parki narodowe Afryki.

III. Zakres oczekiwanych od uczestników umiejętności

1. Analizowanie danych geograficznych i formułowanie wniosków na ich podstawie.
2. Korzystanie z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, diagramów, piramid wieku ludności, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych, w celu przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.
3. Interpretowanie map różnej treści. Interpretowanie schematów, rysunków, diagramów, tekstów źródłowych, fotografii, zdjęć satelitarnych.
4. Określanie związków i zależności między poszczególnymi elementami środowiska przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego, formułowanie twierdzeń o prawidłowościach, dokonywanie uogólnień.
5. Ocenianie zjawisk i procesów społeczno-kulturowych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce i w różnych regionach świata.
6. Formułowanie hipotez oraz proponowanie rozwiązań problemów dotyczących środowiska geograficznego.
7. Analiza różnego rodzaju map, wyznaczanie azymutu.
8. Analiza rysunku poziomicowego i profilu hipsometrycznego / batymetrycznego.
9. Umiejętność obliczenia:
 - a) odległości na mapie i odległości rzeczywistej,
 - b) skali,
 - c) powierzchni na mapie i powierzchni rzeczywistej,
 - d) przeliczania skal: mianowanej, liczbowej, połowej,
 - e) wysokości względnej,
 - f) rozciągłości południkowej i równoleżnikowej,
 - g) odległości w kilometrach między dwoma punktami leżącymi na tym samym południku,
 - h) wysokości górowania Słońca w pierwsze dni astronomicznych pór roku na różnych szerokościach geograficznych,
 - i) czasu słonecznego i strefowego,
 - j) temperatury po dwóch stronach zbocza (przemiany adiabatyczne) na podstawie rysunku,
 - k) średniej temperatury rocznej, amplitudy dobowej i rocznej temperatury,
 - l) sumy opadów rocznych,
 - m) przyrostu naturalnego i rzeczywistego,
 - n) stopy (wskaźnika) przyrostu naturalnego i rzeczywistego,
 - o) gęstości zaludnienia,
 - p) współczynnika feminizacji,
 - q) salda migracji,
 - r) wskaźników: lesistości, urbanizacji,
 - s) wielkości plonów, zbiorów, powierzchni upraw na podstawie danych statystycznych.

IV. Wykaz literatury pomocnej dla uczestnika i nauczyciela w procesie przygotowania do udziału w konkursie

A. Stopień szkolny

- 1) Podręczniki i zeszyty ćwiczeń do szkoły podstawowej;
- 2) Mapy tematyczne z geografii Polski - Atlas Nowa Era dla liceów ogólnokształcących i techników, Warszawa 2019, s. 172-194;
- 3) Mapa fizyczna Polski na stronie:
 - https://www.geografia24.eu/index.php?strona=120_mapa_polski
- 4) Mapa fizyczna świata w skali 1: 100 000 000;
Atlas Nowa Era dla liceów ogólnokształcących i techników, Warszawa 2019 s. 14-15;
- 5) Mapy:
 - a) Świat - krajobrazy,
 - b) Świat - potencjalna roślinność naturalna,
 - c) Świat – zwierzęta.
 - www.wiking.edu.pl/show_image.php?type=animation&f=geografia/animations/swiat_roslinnosc_02.swf
 - www.wiking.edu.pl/show_image.php?type=animation&f=geografia/animations/swiat_mapa_zwierzat.swf
- 6) Flis J., Szkolny słownik geograficzny WSiP (wydanie dowolne);
- 7) Richling A., Ostaszewska K. (red): Geografia fizyczna Polski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005;
- 8) Tablice geograficzne; praca zbiorowa pod red. W. Mizerskiego i J. Żukowskiego; Grupa Wydawnicza Adamantan s.c., Wydanie IX, Warszawa 2014;
- 9) Balon J., Desperak J.: Tablice geograficzne, Wydawnictwo Park Sp. z.o.o., Bielsko-Biała 2005;
- 10) Baciak J.: Obliczenia i odczyty w geografii:
 - <http://spdolsk.pl/wp-content/uploads/2016/02/Obliczenia-w-geografii-1.pdf>
- 11) Mały Rocznik Statystyczny Polski, GUS 2021;
- 12) <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/maly-rocznik-statystyczny-polski-2021,1,23.html>
- 13) <https://encyklopedia.pwn.pl>
- 14) www.zpe.gov.pl
- 15) www.wiking.edu.pl

B. Stopień rejonowy

- 1) Literatura obowiązująca na poprzednim stopniu konkursu;
- 2) Mapy tematyczne dotyczące Afryki z Atlasu Geograficznego Nowej Ery dla liceów; ogólnokształcących i techników do nowej podstawy programowej, Warszawa 2019 strony 114-149;
- 3) Mapy Afryki:
 - https://www.geografia24.eu/geo100_mapa_swiatea/2021_max/kontynenty_geografia24eu_0003.jpg

- https://www.geografia24.eu/index.php?strona=100_2_mapa_swiatea_hydrografia#galeria2021_hydrografia-3
 - https://www.geografia24.eu/geo100_mapa_swiatea/2021_max/kontynenty_geografia24eu_0098.jpg
 - artykuł i mapy <https://zpe.gov.pl/a/afryka---strefowosc-klimatyczna-roslinna-i-glebowa/DaMi72Fls>
- 4) 102 fakty o Afryce - <https://www.youtube.com/watch?v=si9RPCzS4hl>
 - 5) Niezwykły świat – RPA - https://www.youtube.com/watch?v=Yfle_Mpy1aU
 - 6) Wielkie Rowy Afrykańskie - <https://zpe.gov.pl/b/etapy-rozwoju-ryftow-najmlodszy-ryft-ladowy-na-ziemi/P8jOFL0ug>
 - 7) Warunki powstawania i rodzaje pustyń - <https://zpe.gov.pl/b/warunki-powstawania-i-rodzaje-pustyn/PF9laPKwG>
 - 8) Susze i pustynnienie - <https://zpe.gov.pl/b/susze-i-pustynnienie/PgSx32rjZ>
 - 9) Rzeki stałe, okresowe i epizodyczne - <https://zpe.gov.pl/a/wprowadzenie/DXAbA44F6> (treści dotyczące tylko kontynentu afrykańskiego);
 - 10) Problem Jeziora Czad - <https://zpe.gov.pl/b/jezioro-aralskie-i-jezioro-czad/Pb0nBpHZl>
 - 11) Wody lądowe świata - <https://zpe.gov.pl/b/wody-ladowe---powierzchniowe-podziemne-i-zrodla---powtorzenie/Pq7epQ0zI> (treści dotyczące tylko kontynentu afrykańskiego);
 - 12) Geografia. Repetytorium Matura. Zdasz to. WSiP;
 - 13) Makowski J.: Geografia fizyczna świata; Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s.147-190;
 - 14) Najpiękniejsze miejsca na świecie; Wydawnictwo Publicat, Poznań;
 - 15) Cattaneo M., Trifoni J.: Cuda świata przyrody pod patronatem UNESCO; Wydawnictwo ARKADY Sp. z o.o., Warszawa 2004, 2008;
 - 16) Słaboczyński W. i T.: Słownik Podróżników Polskich, Wiedza Powszechna, Warszawa 1992.

C. Stopień wojewódzki

- 1) Literatura obowiązująca na poprzednich stopniach konkursu;
- 2) Atlas geograficzny do liceów ogólnokształcących i techników wydawnictwa Nowa Era, Warszawa 2019;
- 3) Rocznik Statystyki Międzynarodowej GUS;
- 4) Zachęcam do korzystania ze strony www.zpe.gov.pl. gdzie znajdziecie materiały edukacyjne opracowane w przystępnej formie. Przykładowe zagadnienia dotyczące Afryki ze strony www.zpe.gov.pl
- 5) Piractwo - <https://zpe.gov.pl/b/niebezpieczne-akweny/P1Fa06KPo>
- 6) Konflikty i misje pokojowe ONZ:
 - mapy z atlasu Nowej Ery str. 38-39;
 - <https://zpe.gov.pl/a/wprowadzenie/D12RwLiNR>
 - <https://zpe.gov.pl/a/wprowadzenie/Du8QxcCm6>
 - <https://zpe.gov.pl/b/przyczyny-i-przebieg-konfliktow-zbrojnych-w-wybranych-regionach-wspolczesnego-swiatea/P1FBFmJtM> (treści dotyczące tylko kontynentu afrykańskiego);
 - <https://zpe.gov.pl/b/skutki-konfliktow-zbrojnych/Pdc2kuPko>
- 7) Kolonizacja i dekolonizacja w Afryce:

- <https://zpe.gov.pl/b/proces-dekolonizacji-w-afryce/PLgOYm66o>
 - <https://zpe.gov.pl/b/przyczyny-rozpadu-systemu-kolonialnego/P1GWSGSnY>
 - <https://zpe.gov.pl/b/wplyw-dawnych-systemow-kolonialnych/PnXShzqaL>
(treści dotyczące tylko kontynentu afrykańskiego);
 - <https://zpe.gov.pl/b/wplyw-kolonializmu-i-jego-rozpadu-na-wspolczesny-swiat/PVzSMOgRR> (treści dotyczące tylko kontynentu afrykańskiego)
 - <https://zpe.gov.pl/b/kolonializm-i-postkolonializm---skutki-spoeczne-i-gospodarcze--powtorzenie/PjrYR7Ss0> (treści dotyczące tylko kontynentu afrykańskiego);
- 8) Apartheid
- <https://zpe.gov.pl/a/animacja/D11k7q7i7> ,
 - <https://zpe.gov.pl/b/skutki-zroznicowania-rasowego-apartheid/PUHkhkcix>
- 9) Choroby w Afryce - <https://zpe.gov.pl/b/najbardziej-rozpowszechnione-choroby-na-swiecie/PjW37JDAP>
- V. Propozycja źródeł uzupełniających
- www.ngs.pl
 - www.nationalgeographic.com
 - www.stat.gov.pl
 - www.geografia24.pl
 - www.zpe.gov.pl
 - <https://poznaj-swiat.pl/magazines>